

2015

ΑΡΗΣ ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΑΕΝΑΟΝ

Σπουδαία τα λάχανα

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟ
ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΦΡΑΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΓΕΝΙΚΕΣ ΜΕ ΤΟ ΛΑΧΑΝΟ ΛΕΞΕΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η φράση «**σπουδαία τα λάχανα**» που λέγεται ειρωνικά είναι συνήθης σχολιασμός μιας ασήμαντης και αδιάφορης είδησης. Την σχολιάζω εδώ για να την θυμόμαστε, γιατί τείνει να ξεχαστεί. Σήμερα μόνο σημαντικές, επώδυνες και τσουχτερές ειδήσεις μάθαμε να ακούμε και τη φράση αυτή την αντικατέστησαν σχετλιαστικά επιφωνήματα: *ώχ, ωχ ωχ, αλλοίμονο, αμάν κλπ.*

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ

Λάχανο
Μάπα

Λάχανον

ΣΗΜΑΣΙΑ

Η κοινή ονομασία του φυτού **Κράμβη η λαχανώδης ποικ. η κεφαλωτή, *Brassica oleracea var. capitata***) είναι φυτό διαιτηές, ποώδες και ανήκει στην οικογένεια των [Κραμβοειδών](#). Στην [Κύπρο](#) το λάχανο είναι γνωστό ως **κραμπί**.

κράμβη, ή, λάχανο, μάπα, σε Εύπολι. κ.λπ.

Στον Ευπολι η φράση **μα τας κράμβας** εκφέρεται ως κωμικός ευφημισμός όρκου για να αποφύγει την αναφορά σε ιερά ονόματα.

Στη ελληνική αργκό **λάχανο** λέγεται το πορτοφόλι και **λαχανάδες** λέγονται οι πορτοφολάδες.

Είναι γνωστό το Ρεμπέτικο «Κάτω στα λεμονάδικα»

Κάτω στα Λεμονάδικα¹
γίνηκε φασαρία
δυο λαχανάδες² πιάσανε
και κάναν την κυρία³

Τα σίδερα⁴ τους φόρεσαν
και στη στενή⁵ τους πάνε
κι αν δε βρεθούν τα λάχανα
το ξύλο που θα φάνε

---

¹ Λεμονάδικα: περιοχή του Πειραιά όπου άραζαν τα καΐκια με τα λεμόνια από τον Πόρο

² Λαχανάδες, λάχανα: πορτοφολάδες, πορτοφόλια

³ Κάνω την κυρία: κάνω τον ανήξερο

⁴ Σίδερα:χειροπέδες

⁵ Στενή:φυλακή

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΑ

Το λάχανο είναι από τα κυριότερα λαχανικά και καλλιεργείται σε όλες τις εύκρατες περιοχές . Τρώγεται είτε ωμό σε σαλάτες είτε μαγειρεμένο.

Η γνωστή **λαχανοσαλάτα** έχει προέλευση από την Ολλανδία.

Το **Sauerkraut** (ξινό λάχανο) είναι εθνική σπεσιαλιτέ των Γερμανών.

Η **λαχανόσουπα** είναι ευρέως διαδεδομένη σε πολλές χώρες, οι **λαχανο-ντολμάδες** είναι παραδοσιακό Ελληνικό πιάτο και μία **λαχανόσουπα** με μανιτάρια τρώγεται παραδοσιακά στη Πολωνία την παραμονή της πρωτοχρονιάς και την Ανάσταση. Μια παραλλαγή του σπανακόρουζου είναι το **λαχανορουζο** ή **μαπόρουζο**, αλλά και το πρασορουζο.

Οι **λαχανοντολμαδες** προέρχονται από το τουρκικό **dolma** που σημαίνει γεμάτος, γεμιστός, πλήρης, πλήθων. (πβλ. Τα ανακτορα του Dolma Bahçe = πλήρης κήπος, μπαχτσές) λέγονται και **γιαπράκια** από το τουρκικό **yarprak** (φύλλο) λέγονται και **σαρμάδες** από το επίσης του Τουρκικό **sarma**.

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Σπουδαία τα λάχανα

Η φράση ίσως να προσήλθε με αναφορά στο αρχαίο «μα τας κραμβας» που ήταν όρκος άνευ σοβαρότατος εφ'οσον δεν αναφερόταν στο όνομα κάποιας θεότητας. Έτσι το «σπουδαία» λέγεται τελείως ειρωνικά.

Άλλως το λάχανο είναι τροφή με πολλές σπεσιαλιτέ και χαίρει γενικής εκτίμησης παγκοσμίως, ώστε να μην θεωρείται ανάξιο λόγου.

Καιρός φέρνει τα λάχανα, καιρός τα παραπούλια

Τα παραπούλια (παραλλαγές κονουπιδιου ή μπρόκολου) θεωρούνται πολύ κατώτερα των λάχανων.

Κάθε πράγμα στον καιρό του λέει ο λαός αλλά και ο Βιβλικός Εκκλησιαστής
Τοις πᾶσι χρόνος καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι ὑπὸ τὸν οὐρανόν. 2 καιρὸς τοῦ τεκεῖν καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν, καιρὸς τοῦ φυτεῦσαι καὶ καιρὸς τοῦ ἐκτῆλαι τὸ πεφυτευμένον, 3 καιρὸς τοῦ ἀποκτεῖναι καὶ καιρὸς τοῦ ἰάσασθαι, καιρὸς τοῦ καθελεῖν καὶ καιρὸς τοῦ οἰκοδομεῖν, 4 καιρὸς τοῦ κλαῦσαι καὶ καιρὸς τοῦ γελάσαι, καιρὸς τοῦ κόψασθαι καὶ καιρὸς τοῦ ὀρχήσασθαι, 5 καιρὸς τοῦ βαλεῖν λίθους καὶ καιρὸς τοῦ συναγαγεῖν λίθους, καιρὸς τοῦ περιλαβεῖν καὶ καιρὸς τοῦ μακρυνθῆναι ἀπὸ περιλήψεως, 6 καιρὸς τοῦ ζητῆσαι καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι, καιρὸς τοῦ φυλάξαι καὶ καιρὸς τοῦ ἐκβαλεῖν, 7 καιρὸς τοῦ ρῆξαι καὶ καιρὸς τοῦ ράψαι, καιρὸς τοῦ σιγᾶν καὶ καιρὸς τοῦ λαλεῖν, 8 καιρὸς τοῦ φιλῆσαι καὶ καιρὸς τοῦ μισῆσαι, καιρὸς πολέμου καὶ καιρὸς εἰρήνης.

Για όλα πάνω στη γη υπάρχει ο κατάλληλος χρόνος και ο συγκεκριμένος καιρός:

Καιρός που γεννιέται κανείς και καιρός και καιρός που πεθαίνει, που φυτεύει και που ξεριζώνει αυτό που φύτεψε.

Καιρός που θανατώνει κανείς και που θεραπεύει,

Καιρός που γκρεμίζει και που χτίζει.

Καιρός που κλαίει κανείς και που γελάει, που θρηνεί και που χορεύει

Καιρός που πετάει κανείς λιθάρια και καιρός που τα μαζεύει, που αγκαλιάζει και που απομακρύνεται από τ' αγκάλιασμα.

σπουδαία τα λάχανα

Καιρός που αποκτάει κανείς και καιρός που χάνει, που συγκρατεί και που σκορπάει,
Καιρός που σκίζει κανείς και καιρός που ράβει.
Καιρός που σιωπά και που μιλάει.
Καιρός που αγαπάει κανείς και καιρός που μισεί,
καιρός για πόλεμο και καιρός για ειρήνη!

Κατά τη λαχάνα και η καζάνα

Αναλογο εργαλειο για κάθε δουλεια. Η καζάνα είναι μεγεθυντικο του καζανι όπως η κουτάλα του κουτάλι, και το ίδιο η λαχάνα

Όμοιος τον όμοιο κι η κοπριά στα λάχανα

Ανάλογο του αρχαίου «ομοιος ομοιω αι πελαζει »
Δηλ. Ο άνθρωπος από τη φύση του τείνει να προσεγγίζει ανθρώπους που του μοιάζουν, τείνει να συναναστρέφεται τους ομοίους του.
Και το αντιθετο «κεραμεύς κεραμεΐ κοτέει καί τέκτονι τέκτων» του Ησιόδου
Ο αγγειοπλαστης φθονει τον αγγειοπλαστη και ο χτιστης το χτιστη.

Όποιος έχει πολύ πιπέρι, βάζει και στα λάχανα

Το πιπερι Παλαιότερα, ήταν ένα είδος, που συχνά έλειπε από τα τραπέζια πολλών σπιτιών. Ήταν λοιπόν, σπατάλη, αν είχε κανείς τόσο πιπέρι, ώστε να το βάζει και στα λάχανα. Οι παλαιοι έλεγαν και αυτοί «Ο έχων πολύ πιπέρι τίθησι καν λαχάνους.»

Ακριβοί στα πίτουρα, φτηνοί στα λάχανα.

Μια παραλλαγή άλλης σαφέστερης: *Ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι.* Λέγεται σε περιπτώσεις όπου πρόσωπα ή πράγματα ή καταστάσεις αξιολογούνται αντίθετα προς την αξία τους.

ΤΟ ΛΑΧΑΝΟ ΤΗΣ ΑΡΓΚΟ

Τι ομοιότητα έχει το σφαιρικό λάχανο με το μάλλον επίπεδο πορτοφόλι.
Πιθανόν επειδή το υποψήφιο για κλέψιμο ήταν παραφουσκωμένο και γεμάτο φύλλα (χαρτονομίσματα).
Ίσως όμως να είναι παραφθορά του λαχόν ή λάχος ή λαχνός εκείνο το όποιο μου λαγχάνει μου τυχαίνει, η ευκαιρία.

Μάπα ή μάππα

ΣΗΜΑΣΙΑ:

1. Τραπεζομάντηλο και κατ' επέκταση πανί, σφουγγαρόπανο, [πατσαβούρα](#) μτφ. Πρόσωπο ή πράγμα κατώτερης ποιότητας
2. Λάχανο
3. **Πρόσωπο**
το πρόσωπο, η μούρη, η φάτσα πχ. δεν μου αρέσει η μάπα του. Βλ. υποσημείωση 1
Συν. Φάτσα, πρόσωπο, μούρη, όψη, πρόσοψη.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ:

1. Marra τραπεζομάντηλο (αγγλ. napkin).
Από το mancura, από το manu cario;
Όπως το Occuro : Mancura, manra, marra
Άλλοι το ερμηνεύουν απλώς από το manira, marra, απλά από το manus.
Quintilianus: "Marram Poeni sibi vindicant."

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΑ

Είναι αναμφισβήτητο ότι το τραπεζομάντηλο (αλλιώς και καταπέτασμα) χρησίμευε και ως χειρόμακτρον (πετσέτα) για να σκουπίζουν τα χεριά τους οι συνδαιτυμόνες, επειδή **έτρωγαν** με τα χέρια (τσιμπολογούσαν).

Η μάπα ήταν και ένα πανί που χρησιμοποιούσαν στον Ιππόδρομο. Ο Marragius ο μετεπειτα Βυζ. **Μαππάριος**⁶ ήταν τίτλος αξιωματούχου που κατά τους δημοσιους αγώνες στη Ρωμη, εδινε το εναρκτηριο συνθημα ανεμιζοντας την μάππα κικένσις (marra circensis) κατ' εντολή του αυτοκράτορα ή άλλου αξιωματούχου ή του χορηγού των αγώνων.

Dizionario universale della lingua italiana ... ; preceduto da una ...
Από τον/την Carlo Antonio Vanzon

Άλλο ένα πανί που σχετιζόταν με τις ιπποδρομίες ήταν το **βήλον** (vellum νε βέλο) : Επισείων που σήμαινε ότι θα διεξαχθούν ιπποδρομίες. Αρμόδιος για την άρση άλλος αξιωματούχος ο **βηλάριος**.

---

⁶ **Μαππάριον** τοῖς Ῥωμαίοις ἔδοξε καλεῖν ἐξ αἰτίας τοιαύτης: ἔθος ἦν τοῖς ὑπάτοις ἐνὶ τῶν θεάτρων εὐωχεῖσθαι. Μετὰ δε το παύσασθαι τῆς εὐωχίας το εν χεροῖν εκμαγεῖον , ὃ και μάππαν πατρίως καλοῦσιν , ἔξ οὔ και μανδύλια, ἔρριπτον. "Ὅπερ ὑποδεχόμενος ο λεγόμενος μαππάριος τον ἀγῶνα παρεσκεύαζεν.
Κεδρηνου - σ.297

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

Λατινικά

mappa, a, f., H

1 πετσέτα, χειρόμακτρον, καταπέτασμα

2 ύφασμα που πετούσαν στην αρένα ως σύνθημα για την έναρξη του αγώνα

Κουιντιλιανός, .

1, 5, 57; Μαρτιάλης. 12, 29, 9; mittere mappam Σουητώνιος.(Νερων). 22, κήρυξη της έναρξης των αγώνων.

spectacula mappæ Ιουβενάλης . 11, 191, = 191 Αγώνες στον Ιππόδρομο.

Το mappa circensis απέβαλλε το «circensis» ως ευκόλως εννοούμενο και ουσιαστικοποιήθηκε, αποκτώντας, κατά συνεκδοχή, το νόημα «ιπποδρομιακός αγών»

Στην Κύπρο η μπάλα και το ποδόσφαιρο λέγονται και **μάππα**.

Συνωνυμο mantile < manus = χέρι > μανδήλιον

Ιταλικά

mappa

Αρχικά σήμαινε το καταπέτασμα του τραπεζιού, το τραπεζομάντηλο. Σήμερα λέγεται έτσι ο γεωγραφικός χάρτης .

Συνωνυμο Tonaglia

Αγγλικά

Napkin από το Λατινικό mappa και το μsn. Αγγλικό επίθημα –kin = ολιγος σαν το NE –και (πχ. πετσέτα, πετσετάκι)

Γαλλικά

serviette; serviette de table

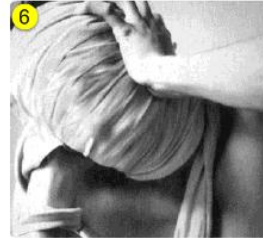
Στα ελληνικά πέρασε ως σερβιέτα με ειδική μόνον σημασία ως ευφημισμός του χυδαίου μουνόπανο.

Τουρκικά

Peçete από το Ιταλικο < ιταλ. pezzetta =μικρό κομμάτι [πανί].

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Λάχανο:μάπα
2. Μαπόριζο ή λαχανορίζο
3. Μαππα - τραπεζομάντηλο
4. Νεαρος ρωμαίος αξιωματουχος με μάππα.
5. Ο Flavius Anastasius Probus, ύπατος της Ανατολικής Αυτοκρατορίας κρατά στο δεξί του χέρι τη μάππα.τυφλοπάνι στη μαππα
6. Τυφλοπάνι.
7. Μάπα σφουγγαρίστρα
8. Πετσέτες; γαλλ. Serviettes
9. Σερβιέτες χυδαϊστί μουνόπανα

ΦΡΑΣΕΙΣ

Τον φάγαμε στη μάπα!

Δεχτήκαμε κάτι ή κάποιον κατά πρόσωπο, ή ανεχτήκαμε κάποιο ανεπιθύμητο πρόσωπο.

Ίσως από παλαιότερη έκφραση «τα φάγαμε στη μάπα» που θα σήμαινε «φάγαμε όλα τα χρήματα μας στον υπόδρομο»

Μάπα το καρπούζι!

Άνοστο σα λάχανο (μάπα).

Σπουδαία τα λάχανα!

Πάντοτε ειρωνικά για κάτι ασήμαντο

Μεγάλος μάπας!

(βλάξ) αλλά μούτρο από την δυσφημιστική σημασία του «μούτρο» .

σπουδαία τα λάχανα

Η πλήρης φράση ήταν «μούτρο για σιδέρωμα» δηλ. πρόσωπο άξιο στιγματισμού με πυρωμένο σίδηρο.

Τραγούδι

Χάρρυ Κλυν - Όχου Χαβαλές

(Για Δέσιμο, 1978)

Όχου χαβαλές⁷
αμάν καλαμπαλίκι
εμένα τον ασίκη
με κάναν να με κλαις

Όχου φραμπαλάς
αμάν τι ρεζιλίκι
με μένα τον ασίκη
γελά ο μαχαλάς

Εξαιτίας κάτι νομάτοι
με πήρανε πρέφα πάνω στο μάτι
και μου κάνανε τη **μάπα**
μπλε μαρέν αράπα

Κάτω στα λεμονάδικα

Κάτω στα Λεμονάδικα
γίνηκε φασαρία
δυο **λαχανάδες** πιάσανε
και κάναν την κυρία

Τα σίδερα τους φόρεσαν
και στη στενή τους πάνε
κι αν δε βρεθούν τα **λάχανα**
το ξύλο που θα φάνε

Υποσημειώσεις

1

Πως κατέληξε η μάπα να σημαίνει πρόσωπο

Κατά την διαπόμευση γίνονταν και μια προσωρινή τύφλωση. Γίνονταν με τυφλοπάνι ή με στάχτη στα μάτια.

Κατά την Βυζαντινή διαπόμευση τα μάτια του διαπομπευόμενου κλεινότουσαν (εκτός αν τα είχαν ήδη βγάλει όπως συνήθιζαν). Μάλλον του έδεναν τα μάτια με το τυφλοπάνι. Κάποιο πανί εκ των προσπιπτόντων. Το «έν χεροϊν εκμαγεϊον» του Κερδηνού, η μάπα είναι σύνεργο των εν τη αγορα μακελαρίων : χασάπηδων .

Κάτι που φέρουμε στο πρόσωπο μπορεί να σημαίνει και το ίδιο το πρόσωπο όπως πχ. Τα ψηλά καπέλα, το στέμμα, η περσόνα (μάσκα θεάτρου, προσωπίο) , η μουτσούνα.

⁷ Σε άλλη έκδοση ζερζελές από το τουρκικό zelzele = σεισμός και κατ'επέκτασιν αναστάτωση.

σπουδαία τα λάχανα

βλ: Δ. Βυζάντιου , Βαβυλωνία όπου μουτσούνα σημαίνει πρόσωπο.

Αστ.πές μου μουρέ έσύ πώς έγίνηκεν ό λαβωμός τοϋ Κρητικοϋ.

Άν. Νά, ιστέ τρώνε, πίνανε Άρβανίτη μέτυσε φορτώτηκε Κηρτικό.

Κηρτικό είπε Άρβανίτη (ντρέπομαι νά πώ τιμή **’ς τά μούτσουνά σου**) κουράδια είπε.

Άρβανίτη είπε,νά φάς έσύ, σάνκιμ, Κηρτικό νά φάη, κατάλαβες ; κουράδια, μουράδια, λέοντας καυγαλασίσανε.

Σε άλλες περιοχές ακούμε την ανάλογη φράση «μακριά από το πρόσωπο σας» ή «με το συμπάθειο»

Η σκοπιμότητα ήταν να αποτρέψουν τον κατάδικο να καταγγέλλει κάποιους από το πλήθος ως συνενόχους του.

(βλ. Φαίδωνος Κουκουλέ - Βυζαντινών βιος και Πολιτισμός).

Ίσως να το έλεγαν και μάπα.

Συνώνυμο της mappa = fascia πρφ φάσια > φασκιά που πιθανόν να συγγέεται με το κοντινό ηχητικά faccia > φάτσα

Έτσι μπορεί να ταυτίστηκε το μάπα, φάσια με το φάτσα.

Βιβλιογραφία

Παλιούρας Αθ., “Εισαγωγή στη βυζαντινή αρχαιολογία”, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2000

Γκιολές Νικ., “Τα βυζαντινά αυτοκρατορικά διάσημα”. Το Βυζάντιο ως Οικουμένη: κατάλογος έκθεσης, Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, 2002